

Dziedziczność urzędów w heskim rodzie Frei von Dehrn

1. Wprowadzenie

Ród Frei von Dehrn wywodził się z Hesji-Nassau i – jak już mieliśmy okazję wykazać wcześniej – pochodził od dość enigmatycznej postaci rycerza Dietgera z Dehrn, domniemanego fundatora kolegiaty św. Lubencjusza w Dietkirchen¹. Jak wtedy wyjaśniliśmy, ów tajemniczy rycerz miał przynajmniej dwóch synów, z których jeden jest protoplastą interesującego nas w tym miejscu rodu von Dehrn, a młodszy zaś wybitnego rodu austriackiego von Puchheim. Wnukami tego starszego syna Dietgera byli znani z lat 1083–1098 bracia Fryderyk i Rucher von Dehrn. Pierwszy z nich jest protoplastą rodów: Frei von Dehrn, Frei von Linne oraz Dugel von Carben oraz niemiecko-polskiego rodu Derów herbu Doliwa. Drugi brat Rucher zapoczątkował ród von Offheim. Najwięcej informacji o Fryderyku zgromadził ostatnio Wilhelm Burggraf. Fryderyk występuje w dokumentach z lat 1083–1098 jako świadek. Nie ma 100% pewności (formalnej), że to przodek rodu Frei von Dern, ale z racji dziedziczenia prawnego urzędu podwójciego w Dietkirchen oraz trwającego setki lat patronatu nad bazyliką św. Lubencjusza, dalsze pokolenia wywodzą się od Fryderyka (jest to prawie graniczące z pewnością)².

2. Wolne rycerstwo Rzeszy

Potomstwo Fryderyka von Dern („h” nieme dodano ostatecznie w XIX wieku) nie jest dokładnie znane większości uczonym. Johann Maximilian von Humbracht i Johannes Sinapius znają jego wnuka Zygfrйда (Seyfrid), którego zwie już Frei von Dern³.

¹ T. Kruszewski, *Rycerz Dietger z Dehrn i jego śląscy potomkowie do końca średniowiecza*, [w:] *Studia historycznoprawne, tom dedykowany Profesorowi Alfredowi Koniecznemu*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3602, Prawo CCCXVI/2.

² W. Burggraf, *Geschichtliches über Dehrn, Seite 4, IV. Weitere Dehrner Adelsgeschlechter*, http://www.dehrn.net/0-Indices/geschichtliches_Seite_4.html [data dostępu 15.10.2014 r.].

³ J.M. Humbracht, *Die höchste Zierde Teutsch-Landes, Und Vortrefflichkeit des Teutschen Adels, Vorge stellt in der Reichs-Freyen Rheinischen Ritterschafft, Auch auß derselben entsprossenen und angränzenden Geschlechten, so auff hohen Stifftern auffgeschworen, oder vor 150. Jahren Löblicher Ritterschafft einverleibt gewesen, Stamm-Taffeln und Wapen*. Friedich Knoch, Franckfurt am May

Postaci tej nie uznają nowsi badacze, nie można uznać jednak ich poglądów, bo żeby coś uznać za prawdziwe w nauce, trzeba podać konkretne (albo przypuszczalne) argumenty. Ogólne stwierdzenie, że to postać „fantastyczna” (P.W. Struck) niczego nie wyjaśnia⁴. W rzeczywistości znamy jednak potomstwo Fryderyka von Dern, a zbadał je w 1956 roku Karl Hermann May. Badając kolejność dziedziczenia różnych dóbr i uprawnień w Hesji (zob. niżej), w następnym pokoleniu po Fryderyku wykrył trzech braci: Reinbolda, Wolfarda i Gerharda von Dehrn (naszym zdaniem zapewne byli oni synami Fryderyka)⁵. Rzutuje to w istotny sposób na genealogię rodu, a także i nas zmusza do weryfikacji niedawno jeszcze głoszonych poglądów na pochodzenie rodów Frei von Dehrn i von Dyherrn (Der) w Miśni i na Śląsku⁶. U Humbrachta znajduje się jeszcze błędnie usytuowany w tablicy genealogicznej rycerz Konrad von Dern; jest to niewątpliwie dziad rycerzy Hertwiga Młodszego, Mateusza, Zygryda i Konrada Derów w Miśni. Z ustaleń K.H. Maya należy wyciągnąć następujący wniosek: ponieważ tylko część rodu uzyskała status wolnego rycerstwa Rzeszy, to odejście rodu von Dyherrn musiało nastąpić wcześniej, co jednoznacznie sytuuje następujące rozwiązanie: Reinbold jest przodkiem rodu Frei von Dehrn i ojcem Zygryda oraz nieznanego z imienia przodka rodu Frei von Linne (zob. niżej), a któryś z jego młodszych braci, zapewne Gerhard, jest przodkiem rodu von Dyherrn i ojcem ww. Konrada von Dern (Dere).

Pierwsze pokolenia rodu według Humbrachta są z reguły bałamutnie podane, ale jeżeli na poziomie osób żyjących w XIV wieku uczeni tej miary co Detlev Schwennicke i Helmuth Gensicke odrzucają milcząco jakieś osoby podane przez Humbrachta, to trzeba to uzasadnić, bo ich poglądy nie mają wartości naukowej, a informacje Humbrachta trzeba uznawać za trafne, zwłaszcza że ww. uczeni kilkakrotnie na poziomie następnych stuleci ustalenia Humbrachta uznają, a nam chodzi o przypadki osób znanych tylko temu autorowi. Poglądy Humbrachta można jednak po części weryfikować innym starodrukiem, który jest o wiele bardziej rzetelny, a zawarte w nim sformułowania jednoznacznie wskazują, że jego autor, Johann Gottfried Biedermann, miał w swoich czasach średnio-wieczne dokumenty, które pozytywnie weryfikują poglądy Humbrachta⁷. Biedermann

1707, Tab. 22; J. Sinapius, *Schlesischer Curiositäten Erste Vorstellung, Darinnen die ansehnlichen Geschlechter Des Schlesischen Adels, Mit Erzählung Des Ursprungs, der Wappen, Genealogien, der qualificirtesten Cavaliere, der Stamm-Häuser und Güter beschrieben, Und dabey viele, bißhero ermangelte Nachrichten von Edlen Rittern und löblichen Vor-Eltern, aus alten brieflichen Urkunden und bewährten MSCtis zum Vorschein gebracht werden. Fleischerische Druckerey*, Leipzig 1720, s. 179.

⁴ *Germania Sacra. Historisch-statistische Beschreibung des Altes Reiches. Neue Folge 22. Die Bistümer der Kirchenprovinz Trier. Das Erzbistum Trier 4, Das Stift St. Lubentius in Dietkirchen*, Bearbeitet von Wolf-Heino Struck, Berlin – New York 1986, s. 48.

⁵ K.H. May, *Zur Geschichte nassauischer Vasallen. II. Die Sippe der Frei von Dehrn-Linne-Buchenau-Dugel von Karben*, [w:] NA Bd 67 (1956), s. 25.

⁶ T. Kruszewski, *op. cit.*, zwłaszcza s. 68–69.

⁷ J.G. Biedermann, *Geschlechts-Register Der Reichs Frey unmittelbaren Ritterschaft Landes zu Francken löblichen Orts Ottenwald. Welches aud denen bewährtesten Urkunden, Kauff-Lehen-und*

w wielu wypadkach wystrzega się poglądów, co do których nie ma 100% pewności. Jest to dzieło, z którego nie korzystali ani Detlev Schwennicke, ani Helmuth Gensicke, co w bardzo poważnym stopniu waży na wartości naukowej ich ustaleń.

Pierwszą postacią z rodu, na którą chcemy zwrócić uwagę, jest Henryk I – za sprawą Wilhelma Burggrafa postać dość dobrze znana. Uczony niemiecki dotarł do rozlicznych źródeł informacji o nim. Jak udowodnił, był on wasalem rodu von Nassau. Henryk I uzyskał dobra zastawne od hrabiego Ruperta von Nassau, który później poległ podczas III wyprawy krzyżowej. Jako chorąży hrabiego także Henryk I wziął w niej udział. Obaj należeli do ścisłych współpracowników cesarza Fryderyka I Rudobrodęgo, który także zginął w tej krucjacie. W 1197 roku podarował wdowie po Rupercie łąkę w Hadamar (powiat Limburg-Weilburg). W 1203 roku pośredniczył w zbyciu należącego do kolegiaty św. Lubencjusza młyna w Hadamar klasztorowi cystersów w Eberbach (obecnie w Eltville, powiat Rheingau-Taunus). Henryk I sam wspierał ten klasztor, w 1190 roku podarował mu dwór Meierhof w Hadamar, z czego wynika, że musiał on być we własności Henryka I. W III 1223 roku był świadkiem w dokumencie klasztornym. Wielkie bogactwo Henryk I uzyskał w posagu od minnesengera Fryderyka von Hausen, gdyż jego córka Guda, jako ostatnia z rodu, wniosła Henrykowi wszystkie jego dobra. W związku z przejściem tych dóbr Henryk I zobowiązał się wobec klasztoru w Lorsch (w rejencji Darmstadt, powiat Bergstrasse), że tamtejsi mnisi będą corocznie modlić się za Gudę von Hausen, a dla spokoju jej duszy otrzymali także winnice w Weinheim (zapewne chodzi o miejscowość będącą dziś częścią miasta Alzey koło Wormacji, zwłaszcza że von Hausenowie byli wormackimi wasalami)⁸.

K.H. May poruszył problem, który będzie zasadniczym zagadnieniem niniejszego studium: w jaki sposób ród wolnego rycerstwa Rzeszy mógł być na służbie hrabiów von Nassau-Diez, drugiego głównego pnia rodu, który zwie się dziś dynastią orańską i od pięciuset lat włada Holandią. Będziemy się starali wykazać, że nie ma w tym sprzeczności z racji charakteru ustroju feudalnego, w którym w jednych dobrach, które posiadał, rycerz mógł być wolny, a innych lennikiem.

Należy także zauważyć, że występowały też silne związki rodu *Frei von Dehrn* z Kościołem. Przykładem może być legitymowany przez króla Ruperta z Palatynatu Kraft *Frei von Dehrn*, noszący to samo imię syn fundatora opactwa św. Gereona w Kolonii, który w latach 1444–1453 pełnił urząd dziekana w kolegiacie św. Lubencjusza, będącej przez długi czas nekropolią rodu. Jest tu zachowany do dzisiaj grobowiec Filipa

Heyraths-Briefen, gesammelten Grabschriften und eigenholten genauen Nachrichten von innen beschreiben Gräfllich-Freyherrlich- und Edlen Häusern in gegenwärtige Ordnung verfasst und richtig zusammen getragen worden von..., Culmbach 1751, tab. CCCLIII–CCCLV.

⁸ W. Burggraf, *Geschichtliches über Dehrn, Seite 3, III, Burg, jetzt Schoß Dern*, s. 1–2 [data dostępu 15.10.2014 r.]. Podobnie H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn*, NA [Nassauische Annalen] Bd 97 (1986), Wiesbaden 1986, s. 185.

Frei von Dehrn, zmarłego 31 X 1550 roku. Zalicza się go do najważniejszych zabytków renesansowej sztuki sepulkralnej⁹.

Warto też zwrócić uwagę na Fryderyka (IV) urodzonego w 1317 roku, wymienionego w 1338 roku jako rycerza, będącego postacią tragiczną. Jako człowiek porywczy, kłótnik i piniacz, w nagłym porywie wściekłości dopuścił się największej zbrodni dla drabiny feudalnej średniowiecza, zabił bowiem dziedzica swojego suwerena hrabiego Jana von Nassau-Diez. Jan był jedynym synem i następcą rodu. Średniowieczny kronikarz Tilemann Elhen z Wolfhagen, autor *Kroniki Limburskiej*, notował, że doszło między nimi do awantury w bramie wjazdowej do miasta Diez. Zdrada (felonia) była najcięższą zbrodnią, za którą Fryderyk (IV) został publicznie ścięty na oczach zgromadzonej licznie gawiedzi 20 VIII 1367 roku w Reckenforst (obecnie dzielnica Dietkirchen), a następnie pochowany u kościoła franciszkańskim św. Sebastiana (tzw. miejskim) w Limburgu. Tilemann Elhen z Wolfhagen tak go opisywał: był to *ein vierschotzig, man mit eime kruse krulle, ein breidelicht antlitze mit einer flachen nasen*¹⁰. Można to w wolny sposób następująco przetłumaczyć: był to „krępy człowiek z twardym karkiem, z szerokim obliczem i płaskim nosem”. Fryderyk był dwukrotnie żonaty. Pierwszą jego żoną była Adelajda (Adelheid), córka hrabiego von Wittgenstein, wdowa po Heinemannie Knappe, ławniku w Limburgu, znanym z dokumentów z lat 1335–1348, zmarłym przed 23 X 1349 roku. Poślubiła ona Fryderyka 10 XII 1352 roku, a po jej śmierci w 1361 roku ożenił się powtórnie z Benigną (Bingel), nieznanego pochodzenia¹¹. Małżeństwo Fryderyka (IV) z córką hrabiego von Wittgenstein stało się podwaliną pod potęgę finansową rodu Frei von Dehrn. Adelajda bowiem wniosła mu w posagu ogromny majątek. Dzięki temu mógł w 1358 roku za 2000 funtów przejąć od hrabiego von Nassau-Idstein dobra zastawne Strinz Trinitatis, Oberauroff i Wörsdorf, wcześniej w 1355 roku pozyskał dobra w państwie stanowym Runkel (Hintermeilingen)¹².

3. Na służbie hrabiów von Nassau

A. Wójtowie w Dietkirchen

Jak zauważył K.H. May, ród Frei von Dehrn całe wieki, począwszy od przodków wspomnianego wyżej Henryka, pełnił funkcję podwójciego w Dietkirchen. Te ostatnie

⁹ K.H. May, *op. cit.*, s. 25–26.

¹⁰ H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 177. Śmierć Fryderyka tak z kolei opisuje J.G. Biedermann: „musiał stracić swoją głowę, gdy pozbawił życia swojego pana hrabiego Jana von Dietz”, zob. J.G. Biedermann, *op. cit.*, Tab. CCCLIII.

¹¹ Opracowano na podstawie: H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 177, jednak opis zbrodni jest dokładniej cytowany przez W. Burggrafa, *Geschichtliches über Dehrn, Seite 3, III. Burg, jetzt Schloß Dehrn...*, s. 3. Ten ostatni dotarł do dokładnej daty ślubu Fryderyka, H. Gensicke znalazł ją jedynie jako ramy czasowe.

¹² H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 185–186.

dobra były w podległości lennej hrabiów von Nassau-Diez, choć – jak wynika z zachowanych źródeł – były to wcześniej dobra kościelne, obejmujące łany bazyliki św. Lubencjusza, a zwierzchnikiem lennym był biskup Wormacji¹³. Jest to o tyle interesujące, że ród Frei von Dehrn z racji patronatu bazyliki św. Lubencjusza, niezależnie od płacenia czynszu hrabiemu von Nassau-Diez, musiał także uiszczać czynsz biskupowi Wormacji, co odnowiła umowa z biskupem Janem z Mudersbach zawarta 1 czerwca 1510 roku przez braci Jana i Fryderyka Frei von Dehrn.

Głęboka zależność od hrabiów von Nassau tkwi od samych początków rodu Frei von Dehrn, już występujący w latach 1083–1089 Fryderyk von Dehrn był podwójcem w Dietkirchen. K.H. May informuje, że Fryderyk objął urząd podwójciego w Dietkirchen od poprzednika prawnego hrabiego von Laurenburg-Nassau w dobrach Nassau – hrabia Werner von Gröningen-Neckerau-Maden, który miał ustanowionego wójta podległego wcześniej biskupowi Wormacji. W następnym pokoleniu bracia Reinbold, Wolfard i Gerhard von Dehrn (zapewne synowie Fryderyka) uzyskali od proboszcza Ramberta w kolegiacie św. Lubencjusza w Dietkirchen prawo do przewożenia łodziami przez rzekę w zamian za roczny czynsz 8 szylingów¹⁴.

Jednak – jak zauważył Helmuth Gensicke – wójtostwo Dietkirchen nie było lennem Frei von Dehrnów, lecz tylko zastawem hrabiego von Nassau, który był ustanowiony na rzeczywistym lennie biskupa wormackiego. Hrabia von Nassau w 1488 roku, podczas trwającego sporu między biskupem Wormacji i Janem (VII) Frei von Dehrn i jego współspadkodawcami von Hoenbergami, starał się go załagodzić, popierając dalsze wykonywanie urzędu wójta w formie zastawu. Prawa zastawnicze obejmowały także połowę dworu biskupiego w Dietkirchen, które hrabia Jan von Nassau-Hadamar przekazał Fryderykowi (IV) w 1352 roku. Układ ten upadł po zamordowaniu przez Fryderyka (IV) syna i dziedzica hrabiego. Frei von Dehrn dzielili się z von Hoenbergami dochodami z dzierżawy winnic między Dietkirchen i Limburgiem (układ z 1453 roku). W 1489 roku prawa te von Hoenbergowie odstąpili wójtostwu Frei von Dehrn¹⁵.

Na szczególne podkreślenie zasługuje przejście urzędu wójta w Dehrn przez rycerza Fryderyka Frei von Dehrn (wraz z udziałem żony Adelajdy) na mocy umowy z dnia 10 XII 1352 roku, która została zawarta z hrabią Janem von Nassau-Diez i jego żoną Elzą. Za urząd zapłacił Fryderyk 1350 funtów halerzy w walucie limburskiej w zbożu. Obok urzędu wójta Fryderyk otrzymał połowę dworu w Dietkirchen oraz winnicę leżącą w połowie drogi między Dietkirchen i Limburgiem¹⁶. Zachowane dokumenty jedno-

¹³ K.H. May, *op. cit.*, s. 24.

¹⁴ *Ibidem*, s. 25.

¹⁵ H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 184–185.

¹⁶ *Ibidem*, s. 24–25. Dokument ten zna także W. Burggraf, *Geschichtliches über Dehrn, Seite 3, III. Burg, jetzt Schloß Dehrn...*, *op. cit.*, s. 3.

znacznie rozstrzygają, że mamy tutaj do czynienia z urzędem tzw. landwójta, który zresztą ród Frei von Dehrn będzie sprawować przez 350 lat. Landwójt w imieniu hrabiego von Nassau wykonywał także sądownictwo, o czym dobitnie świadczy sprawozdanie z 18 XI 1577 roku. Z tytułu wykonywania sądownictwa odprowadzał hrabiemu część ze ściągniętych kar sądowych. W cytowanym sprawozdaniu Frei von Dehrn przewodniczył rozprawie osobiście z udziałem sołtysa i 12 ławników, z których dwóch pochodziło z Dietkirchen, jeden z Mühlen, dwaj z Runkel, dwaj kolejni ze Steeden, po jednym z Hofen i Ennerich, dwóch następnych z Schadeck i ostatni z Dehrn. Sąd zbierał się dwa razy do roku: w poniedziałek po św. Janie Chrzcicielu (24 VI) i w poniedziałek po św. Marcinie (11 XI). Odwoływać się można było do sądu hrabiego w Diez. Opłaty sądowe dla hrabiego odprowadzali (dokument z 5 XII 1554 roku) bracia Jerzy, Filip i Wilhelm Frei von Dehrn wraz z bratem stryjecznym Lubencjuszem (zob. niżej)¹⁷.

W 1697 roku baron Jan Adolf Frei von Dehrn zwany z Hartenfels został podniesiony do godności nadwójta, a jego kompetencje poszerzono o przewodniczenie sądowi łanowemu (*Hubengericht*) biskupa wormackiego dla łanów podlegających dziesięcinie w Dietkirchen¹⁸.

B. Hrabiowskie lenna

Ród Frei von Dehrn cały czas pozostawał w zależności lennej od hrabiów von Nassau. Już przed 1190 rokiem Henryk „Frio von Dern” uzyskał lenno w Hadamar. Nastąpiło to przed śmiercią w wyprawie krzyżowej w 1190 roku hrabiego Ruperta z Nassau. W 1203 roku Henryk pośredniczył w nabyciu młyna w Hadamar z rąk kolegiaty św. Lubencjusza przez klasztor Eberbach. Wejście Henryka na dwór Ruperta wiązało się niewątpliwie z jego małżeństwem z Gudą von Hausen, która jako dziedziczka potężnego majątku minnesingera Fryderyka zapewniła ogromne wpływy polityczne, gdyż hrabia Rupert z Nassau i Fryderyk von Hausen byli bliskimi współpracownikami cesarza Fryderyka Barbarossy i wzięli udział w organizowanej przez niego III krucjacie. Pogłębienie zależności rodu Frei von Dehrn od hrabiów von Nassau pogłębiło się po ślubie Fryderyka von Dehrn (1257–1275) z Beatrycze von Rennenberg (1257–1258) zapewne wnuczką Konrada, głównego współpracownika hrabiego Henryka von Nassau¹⁹.

Fryderyk, po raz pierwszy wspomniany w 1257 roku, a w 1279 roku określany jako rycerz, pełnił urząd podwójciego w Dietkirchen. Można z tego wyciągnąć wniosek, że objął ten urząd, nie mogąc utrzymać się z dóbr własnych jako najmłodszy, a potem po śmierci starszych braci odzyskał ojcowiznę, a dla potomnych pozostały w ten sposób paradoks, że wolny rycerz Rzeszy był w innych dobrach urzędnikiem feudal-

¹⁷ K.H. May, *op. cit.*, s. 26.

¹⁸ H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 185.

¹⁹ K.H. May, *op. cit.*, s. 26.

nym²⁰. Pierworodnym dzieckiem Fryderyka był syn o tym samym imieniu, w 1291 roku określany jako Edelknecht, który jako podwójci w Dietkirchen (od tego momentu urząd ten w ręku rodu von Dehrn stał się dziedziczny) występuje w roku 1304 (lub 1305). Fryderyk zmarł 21 maja po 1305 roku²¹.

W kolejnych pokoleniach jedynym uznawanym przez obecną naukę dzieckiem Fryderyka (IV) i jego pierwszej żony Adelajdy był Jan (III), który mimo zdrady ojca pozostał dziedzicznym podwójcem w Dietkirchen. Po raz pierwszy jest wspomniany w dokumencie z 1379 roku, a najwięcej dokumentów, w których występuje, pochodzi z lat 1394–1407. Jan zmarł po 11 IX 1424 roku, zapewne 18 VI. Został pochowany w kościele franciszkańskim w Limburgu. Jego żona Gertruda, wymieniona jako jego żona w 1394 roku, była córką Winricha von Langenau i jego żony Bingel (Benigny) von Kronberg. Pierwsza wzmianka jej dotycząca pochodziła z 1369 roku, a ostatnia, jako o osobie żyjącej, z 1407 roku. Zmarła 18 VI po 1407 roku. Jedyne, co jest pewne, to fakt, że w chwili ślubu z Janem była wdową po Dytryku Specht von Bubenheim, którego żoną była wspominana w latach 1369–1382.

C. Najwyżsi urzędnicy hrabstwa (kierownicy urzędu w Diez). Kierownicy urzędu w Ellar. Cześnicy w Hadamar

Działalność Jana prześledził ostatnio W. Burggraf. W 1397 roku Gotfryd von Dorndorf wydzierżawił swoje dobra w Weyer Janowi²². W 1406 roku Adolf von Dillenburg, hrabia von Diez, zamierzał zwolnić zastaw na zamku Dern, ale przeciwko temu wystąpił Fryderyk dawniejszy pan von Runkel. Wynikało to z faktu, że w 1299 roku hrabia von Weilnau, potomek hrabiów von Diez, pożyczył około 100 marek hrabiemu Julichu do jego udziałów w zamku Dern. W 1317 roku ten ostatni zastawił to roszczenie panom von Runkel, na korzyść hrabiego von Diez. Teraz z kolei wystąpili *Frei von Dehrn*, którzy z pomocą hrabiego Adolfa von Diez z użyciem przemocy usunęli Fryderyka ze wspólnoty zamku Dern.

W 1416 roku jako wierny lennik hrabiego Adolfa Jan został nassauskim Amtmannem hrabstwa Diez²³. Od tej chwili urząd ten w rodzie *Frei von Dehrn* będzie dziedziczny, co uczyni ich sytuację jeszcze bardziej specyficzną: w dobrach Dehrn będą wolnym rycerstwem Rzeszy, a jednocześnie obok w Diez będą najwyższymi urzędnikami hrabiów von Nassau-Diez.

²⁰ Opracowano na podstawie: H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 177.

²¹ H. Gensicke, *Die von Dehrn*, [w:] NA Bd. 94 (1983), Wiesbaden 1983, s. 288.

²² Ten pogląd Burggrafa koresponduje z informacjami Gensickego, tu jednak rok 1396 i dobra Oberweyer, zob. H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 186.

²³ W. Burggraf, *Geschichtliches über Dehrn, Seite 3, III. Burg, jetzt Schloß Dehrn...*, s. 3.

Już wcześniej na bazie posagu, który ród zdobył od jego matki, w 1407 roku Jan (III) zakupił dobra w Offheim. Wcześniej w 1393 roku hrabia von Nassau-Idstein darował mu ogromną sumę 1600 guldenów²⁴.

Brat Jana zakonnik Kraft spłodził syna o tym samym imieniu. Jako dziecko z nieprawego łoża został w 1404 roku legitymowany. W latach 1407–1422 występował w źródłach jako mieszczanin w Kolonii²⁵. Spłodził syna o tym samym imieniu.

Gdy hrabia Adolf von Nassau (walczący z Luksemburgami o tron cesarski, który – jego zdaniem – należał mu się po przodku z XIII wieku) w 1384 roku przejął hrabstwo Diez poprzez ożenek z dziedziczką tego hrabstwa, podległość rodu Frei von Dehrn przeszła na ród von Nassau-Diez. Dowodem na to jest dokument z 11 XI 1423 roku, w którym ww. Adolf (z linii walramskiej rodu Nassau) nakazuje płacić Janowi Frei von Dehrn opłaty z tytułu podległości lennej za pełnienie urzędu landwójta w wysokości 12 guldenów²⁶.

Jana (VI) wspomniano po raz pierwszy w 1435 roku. Fryderyk (VI), mający widocznie duże wpływy na dworze panującego hrabiego von Nassau-Diez, już w 1442 roku uczynił Jana (VI) Amtmannem w Hadamar. Urząd ten odziedziczył po szwagrze i sprawował jeszcze w 1481 roku. Jan (VI) był także dziedzicznym podwójcem w Dietkirchen i Amtmannem hrabstwa Diez. W latach 1463–1484 był także Amtmannem Ellar w hrabstwie Diez. Zachowała się umowa ślubna Jana (VI) z Małgorzatą (Margret), córką Epgina von Dorffelden i Gizeli (Gysel) Winter von Herschbach, z 17 IX 1441 roku. Jako żona Jana (VI) występuje ona po raz ostatni w 1471 roku. Jan (VI) po raz ostatni jako żyjący występuje w dokumencie z 22 XI 1481 roku, a 28 XI 1485 roku, w dokumencie wystawionym przez syna, jest wspomina się go jako osobę nieżyjącą²⁷.

Jan (VI) był wiernym stronnikiem hrabiego von Nassau-Diez, za co ten w 1453 roku nagroził go sumą 400 guldenów. Zakupił wtedy winnice w Limburgu. Wcześniej w 1446 roku zakupił udział w dworze w Eisenbach. W tym samym roku uzyskał $\frac{1}{4}$ z dziesięciny w Lindenhofen i $\frac{1}{2}$ z dziesięciny w Eschhofen. W 1471 roku uzyskał czynsze gruntowe w Niederahr. W 1441 r. w posagu otrzymał potężne dobra spadkowe po rodzie Winter von Herschbach, których dziedziczką była jego żona. Był to udział w dworze w Irmtraut, dwór w Irlenborn w dekanacie Eitorf²⁸. Nowy hrabia Jan temu samemu w dokumencie z 15 IX 1441 roku nakazał płacić już tylko 10 guldenów. Dnia 9 VI 1490 roku hrabia Filip von Nassau-Saarbrücken oddał w lenno Janowi Frei von Dehrn

²⁴ H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 186.

²⁵ *Ibidem*, s. 178.

²⁶ K.H. May, *op. cit.*, s. 26.

²⁷ *Ibidem*; J.G. Biedermann, *op. cit.*, Tab. CCCLIII. W. Burggraf jest zdania, że zmarł w 1484 roku, W. Burggraf, *Geschichtliches über Dehrn, Seite 3, III. Burg, jetzt Schloß Dehrn...*, s. 3. J.G. Biedermann sądził, że Jan (VI) zmarł w 1471 roku, twierdził też, że od niego wszyscy członkowie rodu mieli tytuł barona (Freiherr), zob. J.G. Biedermann, *op. cit.*, Tab. CCCLIII.

²⁸ H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 186.

dobra Hausen v. d. H., zamek Anselburg, ogród i dom za wyszynkiem w Sonnenberg, było to jednak zatwierdzenie dziedziczenia tych nieruchomości przez Jana (VII) jako zięcia Filipa von Lindau, będących współspadkiem z synami Filipa Jakubem i Hermanem. W związku z tym samym spadkiem zatwierdza hrabia Filip von Nassau-Wiesbaden-Idstein przekazanie lenna przez Filipa (III) bratu Janowi (VIII) łąki zwanej „przy Badenwage” i błoni w Walluff, które umową uzyskał od Henryka Gilbrechta i Jana von Lindau (23 XII 1524 rok)²⁹. Lennikiem kolejnych dóbr hrabiów von Nassau stał się Fryderyk (VII) Frei von Dehrn (1485–1523) z chwilą ślubu z Marią von Randeck (1484–1493). Jako wiano wniosła mu lenno zamkowe w Stauff, leżące w dobrach rodu von Nassau-Saarbrücken we władztwie Kirchheim. Z tego tytułu Fryderyk (VII) musiał płacić czynsz wynoszący 10 funtów. Dobra te podlegały sądowi hrabiego w Albisheim, a czynsz ściągął dwór w Leidhofen koło Landsfeld, którego poddanym był wcześniej Wilhelm von Randeck. Umowy lenne powtarzano 10 X 1486, 8 XI 1508, 4 VIII 1526 i 5 V 1548 roku³⁰.

Ród Frei von Dehrn posiadał też dobra lenne linii ottońskiej rodu Nassau, które ostatecznie przypadły hrabiom Nassau-Diez. I tak 19 I 1476 roku Jan (VII) Frei von Dehrn przedstawił hrabiemu Janowi von Nassau-Diez rewers dotyczący oddania mu w lenno dóbr lennych, wygasłego rodu von Cleeberg z powodu śmierci ostatniego z rodu Henryka. Miał płacić 1/6 z dziesięciny. Otrzymał w lenno następujące dobra: Bärstadt, dwór Cleeberg koło Rüdesheim i wiele winnic w okolicach tego ostatniego miasta. Dnia 28 IV 1487 roku Jan (VII) jako Amtmann w Diez uzyskał od hrabiego Nassau-Diez cześćnictwo Hada-mar za czynsz wynoszący 10 guldenów. Jednak 2 V 1517 roku Jan od hrabiego Wilhelma von Nassau-Diez wykupił się z zależności lennejszej z tego urzędu i dóbr za 100 guldenów i przejął te dobra w alodium, w zamian za to przejął pół dworu w Offenheim jako lenno. Dnia 13 III 1517 roku hrabia Wilhelm von Nassau-Diez udzielił braciom Janowi (VII) i Fryderykowi (VII) Frei von Dehrn rewersu na lenno odnośnie do dóbr zamkowych hrabiego w Niederahlbach wraz z tutejszą hodowlą kur, a także na dobra zamkowe w Diez w zamian za płacenie czynszu w wysokości 14 kur z dehrneńskiej dziesięciny oraz oddał rodowi Frei von Dehrn urząd „liczbowski” lasów hrabstwa Diez³¹.

Trzeba zwrócić uwagę także na liczne dochody z różnych dóbr, które za wierną służbę nadawane były rodowi Frei von Dehrn przez panującą dynastię. Ród von Nassau-Idstein-Wiesbaden nadał Fryderykowi (VI) w 1423 roku dochody w wysokości 12 guldenów z urzędu w Beuerbach (obecnie część miasta Hünstetten – pow. Rheingau-Taunus). W 1444 roku sumę zmniejszono do 10 guldenów. Przywilej ten ponawiano w 1559

²⁹ K.H. May, *op. cit.*, s. 26.

³⁰ *Ibidem*, s. 26–27.

³¹ *Ibidem*, s. 27.

i 1710 roku. Arcybiskup moguncki Jan przyznał rodowi Frei von Dehrn 20 guldenów cła z dóbr Oberlahnstein w 1419 roku, kolejni arcybiskupi ponawiali ten przywilej (ostatni raz w 1559 roku). Także hrabiowie von Katzenelnbogen odstąpili rodowi czynsze z Hadamar (1434 rok) w wysokości 6 guldenów. W 1487 roku suma wzrosła do 10 guldenów, a w 1517 roku odstąpienie utraciło moc w 1467 rok przyznali kolejne czynsze od dworzyszczka w Ahlbach w tej samej wysokości, w 1481 roku nadali rodowi czynsze w Marburgu ponownie w wysokości 6 guldenów. Jan (VI) otrzymał 10 guldenów czynszu od hrabiego von Hanau z dóbr w Doffelden. Czynsze te ponowiono dla jego synów Jana (VII) i Fryderyka (VII) w 1501 roku, w 1559 i 1587 roku dla Jerzego (V). Jan (VII) posiadał też czynsze z połowy dworu w Offheim (po nim do wygaśnięcia rodu w 1737 roku)³².

W 1409 roku sąd mannów hrabstwa w Diez przyznał Janowi (III) czynsze w tym mieście. Wyrok zatwierdził hr. von Nassau-Dillenburg i ponowił następnie dla Fryderyka (VI). Rodowi przysługiwały dziedziczne czynsze od miasta Dehrn, patronat nad kaplicą, własność lasów w okolicach Dehrn. Zależność od hrabiów von Nassau-Diez przynosiła Dehrnom liczne korzyści także i w późnym średniowieczu i w czasach nowożytnych. W 1476 roku dokładnie opisano dzierżawę dochodów hrabiowskich z Niederahlbach (ob. Urselthal). W tym samym roku Jan (VII) jako Amtmann w Diez za zasługi za swoją długotrwałą służbę hrabiom von Nassau-Dillenburg-Diez otrzymał nowe lenna w okolicach Dillenburga. Były to lenna w Kleebergu, 1/3 dochodów z prawa patronatu (*Kirchsatz*) w kościele parafialnym w Bärstadt i 1/6 z dziesięciny z 15 wsi dekanatu Bärstadt³³.

Jan (VII) określany był w latach 1487–1495 jako rycerz, urząd Amtmanna w Diez sprawował w latach 1472–1533, kiedy zapewne zmarł. Odziedziczył także urzędy Amtmannów w Hadamar i Ellar. W dokumencie z 17 XI 1488 roku ostatecznie i dobitnie nakazał nazywać się wójtem (a nie podwójcim) w Dietkirchen. W latach 1484–1485 wraz ze swoim seniorem hr. Janem von Nassau-Dillenburg odbył pielgrzymkę do Ziemi Świętej do grobu Chrystusa. W 1510 roku określił sam siebie jako ułomnego (*gebrechlich*). Ożenił się 21 V 1472 roku (umowa ślubna) z Anną córką Filipa Mönch von Lindau (Lindaw), zm. 1492 i Elżbiety (Lysa) von Hohen-Weissel (Hochweisel), zm. 1487. Jako żona występuje aż po 1491 rok. Pozostawił z nią potomstwo, o którego część uczeni spierają się o jego ojcostwo z jego bratem Fryderykiem (VII). Małżeństwo to wniosło w posagu rodowi Frei von Dehrn ogromne dobra nad Renem. Obejmowały one m.in. zamek Crass w Eltville. Ten ostatni został przebudowany przez Jana na główną siedzibę rodu. Obaj bracia stali się spadkobiercami ogromnej fortuny rodów von Lindau i von Randeck, z racji swoich małżeństw ze spadkobierczyniami słynnych heskich rodów.

³² H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 183–184.

³³ *Ibidem*, s. 184.

Jan (VII) poszerzał potęgę finansową rodu, który w tym czasie zaliczany był już do heskiej magnaterii. W 1491 roku uzyskał ogrodzony teren w Lahr, trzy lata później zaś grunty wiejskie koło Niedertiefenbach. W okręgu elektorskim trewirskim pozyskał w latach 1508–1534 rozszczenia na sumę 500 guldenów³⁴.

Fryderyk (VII) opuścił rodzinne strony i udał się na służbę Wittelsbachów, będących władcami Palatynatu. Po raz pierwszy jest wzmiankowany w 1481 roku, a już w 1490 roku był Amtmannem w Palatynacie w mieście Kreuznach. Dnia 11 XI 1507 roku abp trewirski Jakub jako elektor Rzeszy oddał Fryderykowi w lenno dobra w mieście i twierdzy w Limburgu, obejmujące zabudowania i dziedziniec położony na górze wraz z lasem w Offheim, łąką koło Malmeneich i lasem w tej miejscowości, w którym jeszcze w 1608 roku *Frei von Dehrn* byli najwyższymi „liczbowymi”. Dnia 15 XII 1517 roku Fryderyk (VII) ufundował klasztor wilhelmitów w Limburgu, których zobowiązał do „wieczystego” odprawiania mszy za spójność jego duszy co tygodnia w kościele parafialnym w Dehrn. Musiał być on znacznie młodszy od Jana (VII), bo zachowana do dziś jego umowa ślubna pochodzi z 1 XII 1481 roku. Poślubił Marię, córkę Wilhelma von Randeck i Małgorzaty von Wonsheim. Jego jedynym pewnym dzieckiem jest córka Maria, nosząca imię matki³⁵. Poprzez ślub Fryderyk (VII) stał się dziedzicem potężnych dóbr Fryderyka von Wonsheim, dziada swojej żony.

Od potomstwa Jana (VII) zaczęła się już arystokratyczna kariera rodu *Frei von Dehrn*, jak jednak wykazał K.H. May, widać rozdarcie tytułów prawnych rodu. Z jednej strony Filip (II), najstarszy syn Jana (VII), w 1512 roku uzyskał od cesarza Maksymiliana I uznanie tytułu barona (*Freiherr*), to jednak w sporze z dynastią orańską o podległość jej z tytułu urzędu podwójciego w Diez sprawę przegrał i musiał dalej płacić czynsz. Natomiast w dobrach Dehrn i Dietkirchen podkreślano patronat w bazylice św. Lubencjusza, która jest starszą nekropolią rodu³⁶. W 1625 roku w rękach rodowych było to już tylko 11 wsi: Bärstadt, Hausen von der Höhe, Fischbach, Gladbach, Langenseifen, Dornbach, Hettenhain, Ramschied, Niederramschied, Langenschwalbach (tutaj także od 1559 roku dochody z gospody i czynsz pieniężny od 1667 roku) i Wambach oraz dwór w Kleebergu koło Rüdesheim wraz z przynależnymi polami, lasem i winnicami (do 1737 roku, śmierć ostatniego z rodu). W 1476 roku Jan (VII) otrzymał w dziedziczne lenno piwnice hrabiowskie w Hadamar i Ellar (ponowienie w 1559 i 1651 rok). W 1649 roku baron Jan Ernest *Frei von Dehrn* otrzymał dzierżawę czynszów z Niedertiefenbach (powiat Rhein-Lahn, Nadrenia-Palatynat), wraz z dostawą 14 kur na zapusty (*Fastnachtthühnern*) z dziesięciny derneńskiej.

³⁴ H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 186.

³⁵ *Ibidem*, s. 178; W. Burggraf, *Geschichtliches über Dehrn, Seite 3, III. Burg, jetzt Schloß Dehrn...*, s. 3–4.

³⁶ Opracowano na podstawie: H. Gensicke, *Die Frei von Dehrn...*, s. 179-180.

W samym Dietkirchen biskup pomocniczy przekazał rodowi Frei von Dehrn w 1558 roku udziały w dziesięcinie z kolegiaty św. Lubencjusza i ponowił je w 1731 roku. Z każdej dziesięciny z biskupich wsi Faulbach, Obertiefenbach, Netershausen, Nornborn (w tej i poprzedniej wiosce już pobierali udziały w dziesięcinie od 1429 roku) i Heilbergscheid Frei von Dehrn mogli zachować $\frac{1}{4}$, z Girod, Kleinholbach i Sespenroth $\frac{1}{8}$ i z Grobholbach $\frac{1}{10}$.

Udziały w dziesięcinie w Faulbach i Netershausen pochodziły ze współdziedziczenia po rodzie von Offheim, co pozwala cofnąć się nam aż do końca XI wieku, gdyż ród Frei von Dehrn pochodził od starszego brata Fryderyka von Dern, a drugi ród od brata Ruchera³⁷.

Z drugiej strony Fryderyk (II) dla zbawienia duszy przekazał czynsze z Ennerich, Mülen i Erfurt około 1300 roku i przed 1305 rokiem kolegiacie św. Lubencjusza w Dietkirchen³⁸.

Lenna na rzecz rodu Frei von Dehrn ustanowił też proboszcz katedry w Limburgu (kolejne przywileje z lat 1559, 1564, 1571 i coroczne z okresu 1629–1746) w postaci $\frac{1}{6}$ z dziesięciny w Meudt, połowy dziesięciny w Ruppach i w Wenigenfrenz (1564 i 1651 rok)³⁹.

Posiadający niegdyś władztwo Dehrn i 10 wsi ród stał się przez 500 lat heską magnaterią. Najważniejszą pamiątką po rodzie Frei von Dehrn jest zamek w Dehrn. Jednym z jego najbardziej charakterystycznych elementów jest wieża wzniesiona za 300 guldenów. W 1485 roku hrabia von Nassau zatwierdził w niej pokój krajowy, a później mieścił się w niej urząd wyższego „liczbowego” lasów hrabstwa Diez, który dziedzicznie sprawowali przedstawiciele rodu w drodze primogenitury⁴⁰. Urząd ten mogła sprawować tylko wyższa szlachta. O samodzielne rządy w tej części Hesji w XV wieku musieli stoczyć walkę z państwem Runkel, ale wsparci przez hrabię Adolfa von Nassau-Diez wygrywali kolejne sprawy z Zygfydem von Runkel (1396, 1409, 1420). Uzyskali też immunitet na wyłączność połowów, ale ich prawo łowieckie nie zostało przez hrabiów von Nassau-Diez potwierdzone⁴¹. Zachowali patronat nad kaplicami w Dehrn i Ahlbach.

Ostatnim męskim przedstawicielem rodu Frei von Dehrn był Franciszek Aleksander Kazimierz, urodzony w Eltville 13 lub 19 XI 1705 roku, zmarły i pochowany tamże 24 X 1737 roku. Pełnił funkcję fuldajskiego radcy nadwornego i rządowego. Był dwukrotnie żonaty. Po raz pierwszy ożenił się 24 VII 1730 roku z Magdaleną Augustą (u Biedermanna Marią Magdaleną), córką Franciszka Eckberta Kämmerer zu Worms zwanego von Dalberg, który według Biedermanna był radcą cesarskiej rady nadwornej w Wiedniu, elektorsko-mogunckim tajnym radcą, vice Domem w Moguncji, mogunckim staro-

³⁷ *Ibidem*, s. 184.

³⁸ *Ibidem*, s. 185.

³⁹ *Ibidem*, s. 185.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 186 (wykaz tych lasów zob. s. 187).

⁴¹ *Ibidem*, s. 186.

stą biegu górnego Renu. Jej matką była Anna Luiza von Dalberg. Magdalena Augusta zmarła w Eltville 6 IV 1733 roku i tam też jest pochowana. Drugą żoną była poślubiona 28 V 1734 roku Filipina Teresa, córka Jana Ludwika von Hutten zur Stolzenberg (według Biedermanna cesarskiego rzeczywistego tajnego radcy, wysokoksiążęcego würzburgskiego tajnego radcy i Ober-Amtmanna w Geroldshofen) oraz Joanny Julianny von Bicken, urodzona 13 III 1714 (data urodzin tylko u Biedermanna), zmarła w Eltville 6 I 1737 roku. W. Burggraf zebrał wszystkie tytuły, jakimi posługiwał się ostatni męski przedstawiciel rodu: pan wolny na Dehrn, pan na Dietkirchen, Offheim, Staffel, Elz, Niedererbach, Niederhadamar, Oberweier, Obertiefenbach, Steinbach, Oberzeuzheim, Malmeneich, Nenterhausen, Hundsangen, Hintermeilingen, Görgeshausen, Ellar, Meudt, Heilberscheid, Girrod, Nomborn, Thalheim, Mühlen, Eschhofen, Lindenholzhausen, Steeden, Runkel, Hofen, Seelbach i Niederneisen. Na lewym brzegu Renu w ręku Franciszka Aleksandra Kazimierza znajdowały się dobra w 15 miastach i gminach wiejskich. W powiecie Siegen miał dobra w ośmiu miejscach, kolejne koło Neuwied i nad Mozelą w 13 gminach. Posiadał także słynny zamek Hartenfels w Lesie Zachodnim wraz z przynależnymi doń dobrami w Breitenau, Herschbach, Mähren, Marienrachdorf, Sahlhofen, Willmenrod i wielu innych⁴².

⁴² W. Burggraf, *Geschichtliches über Dehrn, Seite 3, III. Burg, jetzt Schloß Dehrn...*, s. 5–6.

